

Adviescommissie voor de bezwaarschriften
van het Ctgb
t.a.v. dhr. mr. R.S.J. Schmul
Postbus 11756
2502 AT Den Haag

Briefnummer 11/0379 EVR/IVH
Behandeld door Mevrouw Mr. E. de Vries
Doorkiesnummer 0317-471801
Uw kenmerk
Datum 07 april 2011
Betreft De Bijenstichting/Ctgb bezwaar 2010-19

Geachte Commissie,

De Bijenstichting (hierna te noemen: bezwaarde) heeft op 22 juli 2010 een proforma bezwaarschrift ingediend. Dit bezwaarschrift is op 09 augustus van 2010 verder aangevuld met een inhoudelijke zienswijze. Het bezwaarschrift is gericht tegen het toelatingsbesluit van Ctgb inzake het gewasbeschermingsmiddel:

Merit Turf (13321N) een insectenbestrijdingsmiddel op basis van de werkzame stof imidacloprid.

Het besluit inzake Merit Turf is op 11 juni 2010 in de Staatscourant bekendgemaakt. De ontvangst van het bezwaarschrift is bevestigd bij brief van 27 juli 2010. Het bezwaar heeft nummer: **2010-19**

De toelatinghouder van het middel, Bayer CropSciences B.V., heeft op de bezwaren gereageerd bij via de e-mail van 09 september 2010.

Het besluit is inmiddels al toegezonden en kan worden opgevat als bijlage 1
De bezwaarschriften zijn inmiddels toegezonden en kunnen worden opgevat als bijlage 2
de reactie van Bayer is bijgevoegd als bijlage 3.

Ontvankelijkheid

Bezwaarde heeft de statuten via fax op 23 juli 2010 overlegd. Op basis artikel 1:2, derde lid van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) is bezwaarde ontvankelijk indien de bezwaren strekken ter behartiging van de algemene of collectieve belangen die bezwaarde als rechtspersoon krachtens statutaire doelstellingen en blijkens zijn feitelijke werkzaamheden in het bijzonder behartigt.

Bezwaarde behartigt de belangen van de wilde bijen en de honingbijen. Bezwaarde stelt dat het besluit tot toelating van Merit Turf schade toebrengt aan de wilde bijen en honingbijen. Bezwaarde wordt in zijn bezwaren ontvangen.

Totstandkoming van het bestreden besluit en wettelijk kader

Merit Turf is een gewasbeschermingsmiddel op basis van de werkzame stof imidacloprid. De toelating betreft het gebruik als insectenbestrijdingsmiddel in openbare grasvegetatie

en graszodenteelt te bestrijding van engerlingen en emelten.

Het middel grijpt in op de centrale zenuwstelsel van de insecten en het heeft een systemische werking met contact- en maagwerking.

Merit Turf wordt in een vaste korrelvorm toegelaten het is een granulaat. Geoordeeld is dat het middel bij een toepassing volgens de voorschriften geen direct of indirect schadelijke gevolgen heeft voor de gezondheid van de mens en geen onaanvaardbaar effect heeft op het milieu waarbij rekening is gehouden met alle normale omstandigheden waaronder het middel kan worden gebruikt, overeenkomstig art. 28 van de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden.

Tegen het besluit om Merit Turf toe te laten is het bezwaar gericht.

Bespreking van de bezwaren

In het proforma bezwaar stelt de bezwaarde dat het besluit in strijd is met het recht; dat de aan het besluit ten grondslag liggende motivering onvoldoende draagkrachtig is, dat het bestreden besluit bij een zorgvuldige afweging van alle bij het besluit betrokken belangen niet had kunnen worden genomen; dat het besluit in strijd is met het vertrouwensbeginsel, dat het besluit in strijd is met het evenredigheidsbeginsel, het besluit in strijd is met het rechtszekerheidsbeginsel en het besluit in strijd is met het verbod op willekeur.

Het aanvullende bezwaar van 09 augustus 2010 is puntsgewijs opgebouwd, die het Ctgb voor de duidelijkheid in haar reactie heeft aangehouden.

Onder punt 1. heeft bezwaarde de petitie 'stop de bijensterfte' bijgevoegd, waarvan het Ctgb kennis heeft genomen.

Onder punt 2. heeft bezwaarde een beschrijving gegeven van de kamervragen van mevrouw Thieme, waarvan het Ctgb kennis heeft genomen.

Naar aanleiding van recentere kamervragen heeft de Staatssecretaris Bleker van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie (EL&I) het Ctgb gevraagd een plan van aanpak op te stellen voor de herbeoordeling van neonicotinoiden op de effecten voor bijen. Het Ctgb gaat de werkzame stoffen imidacloprid, chlothianidin, thiamethoxam en fipronil opnieuw beoordelen. Er zijn op dit moment 27 gewasbeschermingsmiddelen en 28 biociden toegelaten op basis van een van deze vier stoffen. Op dit moment wordt aan de wens van de Tweede Kamer gehoor gegeven. Er kunnen nog geen conclusies verbonden worden aan dit plan.

Onder punt 3 verwijst bezwaarde naar een scriptie van T. van Dijk: "Effects of neonicotinoid pesticide pollution of Dutch surface water on non-target species abundance".

Deze individuele scriptie is gedateerd op 23 juli 2010 en kon door het Ctgb niet worden meegewogen, omdat de scriptie niet beschikbaar was ten tijde van het toelatingsbesluit. Indien na een toelating nieuw wetenschappelijk onderzoek tot ernstige zorg leidt, kan het Ctgb de toelating aanpassen. De genoemde scriptie leidt niet tot een dergelijke zorg. De relevantie van de conclusies van genoemde scriptie is beperkt. Deze scriptie gaat echter niet in op bijen, maar gaat in op waterinsecten en kreeftachtigen. Een causale relatie met imidacloprid is pas aangetoond wanneer er een verschil wordt gevonden

tussen de abundantie van soorten of soortsgroepen vóór en ná het begin van het gebruik van imidacloprid in Nederland. Deze relatie kon niet aangetoond worden gezien de passage op pagina 28 in de discussie van het betreffende rapport: *“During data analysis it became clear that one of the sub-questions drafted for this study, “Has the distribution and number of different non-target species changed significantly since the application of neonicotinoid began?” could not be answered, since continuous species abundance data over a time span of several decades did not appear to be available for any species or order of species.”*

Het is bekend dat er MTR_{water} overschrijdingen van imidacloprid gevonden worden in het oppervlaktewater in Nederland. Er wordt echter niet verwacht dat de toepassing van Merit Turf zal leiden tot belasting van oppervlaktewater. Bij een dosering van 150 gram a.i./ha spoelt imidacloprid niet uit. Er is dus ook geen belasting via een diepere drainage te verwachten.

Onder punt 3 verwijst bezwaarde naar duurzame gewasbescherming rapportages MNP 500126001 & RIVM 607016001.

Deze rapporten gaan over een volume reductie in gebruik en niet zo zeer over de reductie in toxische belasting.

Onder punt 4. geeft bezwaarde een hoofdconclusie van het Wereld Bijencongres in Apimonia 2009 weer.

Die hoofdconclusie wordt echter niet algemeen gedragen. Voornoemd congres is immers niet gesloten met een unaniem wetenschappelijke onderbouwing van de oorzaken van de bijensterfte.

Onder punt 5 verwijst bezwaarde verwijst naar de studie van Dr H. Tennekes ‘The significance of the Duckrey-Kupfmuller equation for risk assessment- The toxicity of neonicotinoid insecticides to arthropods is reinforced by exposure time. Deze studie toont volgens bezwaarde aan dat de totale dosis die nodig is om een hommelt of een bij te doden kleiner is dan als deze gif over een langdurige periode uitgesmeerd toegediend krijgt.

Het Ctgb wil hierbij graag aangeven dat dit artikel betrekking heeft op effecten die verwacht worden op basis van laboratoriumonderzoek. In ons toelatingsprocedure wordt gewerkt met een stappensysteem. Indien op basis van laboratoriumstudies met individuele bijen schadelijke effecten niet kunnen worden uitgesloten, worden meer realistische studies gevraagd in de hogere tier.

Voor imidacloprid zijn bij de Europese stofbeoordeling voor plaatsing op Annex I van 91/414/EG naast de standaard acute toxiciteitstesten ook chronische laboratoriumtesten en testen naar gedragseffecten gedaan. Bovendien is een groot aantal meer realistische studies uitgevoerd met bijenvolken (tunneltesten en veldtesten). Hieruit is geconcludeerd dat geen schadelijke effecten verwacht worden op bijenvolken op de lange termijn¹. De resultaten van de aanwezige veldstudies en monitoringsonderzoeken wijzen er juist op dat deze effecten in de praktijk niet een zodanige rol spelen dat geconcludeerd kan worden dat dit tot schadelijke lange termijn effecten zal leiden.

---

¹ EFSA Scientific Report (2008) 148, 1-120, Conclusion on the peer review of Imidacloprid.

Dit wordt bevestigd in monitoringsonderzoeken in Frankrijk², België³ en Duitsland⁴, waarin geen directe relatie blijkt tussen bijensterfte en imidacloprid of andere bestrijdingsmiddelen. Hierop is de toelating mede gebaseerd.

Onder punt 6 brengt bezwaarde het onderzoek van Alaux e.a. in. Dit onderzoek betreft laboratoriumonderzoek op individuele bijen (getest in kleine groepen). Het onderzoek is niet uitgevoerd op kolonieniveau. Het door Alaux onderzochte effect is in veldstudies tot op heden niet aangetoond. Aangezien op basis van de huidige informatie (veldstudies en monitoringsgegevens) het wetenschappelijke bewijs ontbreekt voor een causale relatie tussen bijensterfte en imidacloprid, is geen aanleiding de toelating van Merit Turf aan te passen.

Onder punt 7 voert bezwaarde aan dat uit de studie van Veerle Mommaerts e.a. naar de gevolgen van voor hommels voor langdurige blootstelling aan imidacloprid blijkt dat lage concentraties niet acuut dodelijk zijn, op lange termijn wel tot hommelssterfte leiden.

In het huidige beoordelingskader van het Ctgb voor bijen worden honingbijen gebruikt als indicatorsoort voor bijen (inclusief hommels). Alleen wanneer hommels duidelijk gevoeliger zijn dan honingbijen of meer blootgesteld worden (zoals in kassen waar hommels als bestuivers worden ingezet), worden specifieke gegevens gevraagd over hommels. In de aangehaalde studie van Mommaerts et al. (2010) wordt ons inziens aangetoond, dat hommels evenals bijen in laboratoriumexperimenten gevoelig zijn voor imidacloprid. Deze gevoeligheid wordt door ons niet ontkend. Voor het overige verwijzen wij naar onze reactie genoemd bij punt 5.

Punt 8 ontbreekt in het bezwaarschrift.

Onder punt 9 verwijst bezwaarde naar Richtlijn 2010/21/EU van de Europese Commissie. De Commissie overweeg in rechtsoverweging 2 dat het incidenteel vrijkomen van onder meer imidacloprid heeft geleid tot grote verliezen van honingbijenkoloniën. Als gevolg daarvan hebben lidstaten voorzorgsmaatregelen genomen om het in de handel brengen van gewasbeschermingsmiddelen die deze stoffen bevatten tijdelijk op te schorten. Uit rechtsoverweging 3 is af te leiden dat de door de lidstaten gemelde voorvallen betrekking hebben op werkzame stoffen voor zaadbehandeling. Daar zijn de risicobeperkende maatregelen op gericht. Merit Turf is een insectenbestrijdingsmiddel in openbare grasvegetatie en graszodenteelt ter bestrijding van engerlingen en larven en kent geen toepassing als behandeling van zaden om problemen bij de kieming of bij het zaaien te voorkomen. Aangezien deze richtlijn betrekking heeft op een zaadbehandelingsmiddel is deze richtlijn niet van toepassing op onderhavige toelating.

Onder punt 10 stelt bezwaarde dat onderzoek uitgevoerd door de fabrikant van een bestrijdingsmiddel niet betrouwbaar is, omdat de toelatingshouder een belang heeft.

---

2 Chauzat et al. 2009. Influence of Pesticide Residues on Honey Bee (Hymenoptera: Apidae) Colony Health in France. *Environ. Entomol.* 38(3): 514-523

³ Nguyen, Saegerman, Pirard, Mignon, Widart, Thirionet, Verheggen, Berkvens, de Pauw & Haubruge. Does imidacloprid seed-treated maize have an impact on honey bee mortality? *J.Econ.Entomol.* 102(2): 616-623 (2009)

⁴ Genersch et al.. The German bee monitoring project: a long term study to understand periodically high winter losses of honey bee colonies. *Apidologie* 41 (2010) 332-352.

Deze stelling is volgens het Ctgb onjuist.

De aanvrager van een toelating dient namelijk aan te tonen dat zijn middel aan de toelatingscriteria voldoet. Hij dient daartoe rapporten te overleggen van testen die door GLP-gecertificeerde laboratoria zijn uitgevoerd volgens de geldende richtlijnen. De toelatingshouder heeft dat in casu overeenkomstig uitgevoerd. Indien aan deze voorwaarden is voldaan, kan worden uitgegaan van de wetenschappelijke betrouwbaarheid van het onderzoek en de resultaten ervan.

Onder punt 11 stelt bezwaarde dat de beoordelingsmethodieken niet voldoen voor systemische insecticiden.

Het is volgens het Ctgb correct om vast te stellen dat in het huidige toetsingskader voor bijen geen aparte methodiek wordt gegeven voor de beoordeling van het risico van blootstelling via nectar en stuifmeel van systemische middelen.

De noodzaak van een dergelijke methodiek is echter al jaren geleden onderkend en in Europees kader is de ontwikkeling gestart voor het ontwikkelen van een toetsingsmethode voor zaadbehandelingsmiddelen. Deze methodiek is inmiddels beschikbaar en wordt door het Ctgb gehanteerd. Deze beoordelingsmethodiek is de grondslag geweest van een Europese stofbeoordeling van imidacloprid. Voor Merit Turf heeft het Ctgb het risico via nectar en stuifmeel beoordeeld met verwijzing naar het Europese dossier. Er wordt geconcludeerd dat bij de voorgestelde toepassing van Merit Turf de blootstelling niet hoger zal zijn dan die van de voorgestelde zaadbehandelingstoepassingen in het Europese dossier. Derhalve is de methode indirect gebruikt bij de beoordeling van Merit Turf. Bovendien wordt op voorstel van de aanvrager een restrictiezin voorgeschreven waarmee de blootstelling via nectar en stuifmeel in bloeiende onkruiden gereduceerd wordt.

Aangezien het Ctgb in de toelatingsprocedure het risico van systemische blootstelling wel heeft beoordeeld volgens de nieuwe methode, stelt bezwaarde dus ten onrechte dat het Ctgb ervoor kiest het vereiste risicobeoordelingskader niet te gebruiken. De uitspraak van bezwaarde: *'andere landen doen dit wel en hebben de middelen in de ban gedaan op grond van de uitkomsten van die juistere risicobeoordelingsmethode voor niet-doelsoorten'* wordt verder niet onderbouwd.

Blootstelling van bijen via oppervlaktewater wordt momenteel nog niet meegenomen in de beoordeling omdat onvoldoende bekend is over de wetenschappelijk relevantie van deze route. Bezwaarde heeft daarnaast het tegendeel niet aangetoond. De verwachting is dat de relevantie laag is, aangezien bijen alleen in droge tijden en als er weinig dracht is uit de sloot drinken⁵.

Bezwaarde stelt verder dat de effecten van chronische blootstelling op bijenvolken meegenomen moeten worden. Uit realistische studies uitgevoerd met bijenvolken (tunneltesten en veldtesten) en monitoringsgegevens in situaties met chronische blootstelling blijkt dat geen schadelijke effecten verwacht worden op bijenvolken op de lange termijn. Momenteel lopen in meerdere landen onderzoeken naar de oorzaken van bijensterfte en de mogelijke invloed hierop van bestrijdingsmiddelen. De uitkomsten van deze onderzoeken zijn nog niet bekend.

---

⁵ Persoonlijke communicatie bijen@wur.

Bezwaarde stelt dat ook naar mogelijke synergie-effecten van simultane blootstelling aan meerdere gewasbeschermingsmiddelen en hun metabolieten moet worden gekeken. Op basis van het huidige toetsingskader wordt alleen gekeken naar de effecten van het aangevraagde gewasbeschermingsmiddel en indien relevant naar een gespecificeerde tankmix. Effecten van de combinatie van middelen die tegelijk of vlak na elkaar worden gespoten zonder dat dat expliciet op het etiket wordt aangegeven, behoort niet tot ons wettelijk toetsingskader.

De stelling van bezwaarde dat het middel in Duitsland in een lagere dosering is toegelaten, is onjuist. Merit Turf heeft (ten tijde van schrijven van deze reactie) geen toelating in Duitsland (zie de database van toegelaten middelen in Duitsland van de BVL⁶).

Bezwaarde stelt dat de overschrijding van de drinkwaternorm in het oppervlaktewater onvoldoende in het toelatingsbesluit is betrokken.

Ook deze stelling acht het Ctgb als onjuist. Imidacloprid staat niet op VEWIN Lijst met stoffen (werkzame stoffen en metabolieten) die een potentieel probleem zijn voor de drinkwaterbereiding uit oppervlaktewater, gebaseerd op de monitoringdata van 2005 - 2009. Bovendien is blootstelling oppervlaktewater ten gevolge van gebruik Merit Turf niet te verwachten. Doordat de VEWIN imidacloprid niet als een probleemstof heeft benoemd, is er ook geen overschrijding van de 0,1 µg/L (microgram) op de drinkwaterinname punten. De 'drinkwaternorm' van 100 ng/L (nanogram) die genoemd wordt door bezwaarde, is overigens hetzelfde als het drinkwatercriterium van 0,1 µg/L (microgram) waar het Ctgb aan toetst.

Bezwaarde stelt bezwaarde: *'vele relevante blootstellingsroutes waarlangs bijen en hommels in aanraking kunnen komen met imidacloprid uit Merit Turf zijn ten onrechte niet betrokken in het onderzoek dat ten grondslag ligt aan het bestreden toelatingsbesluit'*. Bezwaarde doelt hier op guttatie, blootstelling via oppervlaktewater, beregening en grasmaaisel.

Het Ctgb acht het mogelijk dat door guttatie (d.w.z. het door een plant uitscheiden van waterdruppeltjes) inderdaad blootstelling van bijen aan imidacloprid kan optreden. De relevantie van guttatie in de risicobeoordeling van bijen zal in de komende jaren in Europees kader besproken worden⁷. Thans is er dus nog geen toetsingskader beschikbaar.

Zoals reeds gezegd onder punt 5a wordt een risico voor bijen via oppervlaktewater van de toepassing van Merit Turf niet verwacht. Bovendien, een verband tussen bijensterfte en de concentratie van imidacloprid in oppervlaktewater is tot op heden wetenschappelijk niet is aangetoond. Er zijn wel onderzoeken geweest. Zo heeft A. Visser in haar scriptie "Invloed van imidaclopridresiduen in oppervlaktewater op bijensterfte in Nederland" (juni 2010) geconcludeerd: Citaat [*Een negatief effect van imidacloprid in het milieu op de bijensterfte in Nederland is in dit onderzoek niet aangetoond. Hoewel niet bewezen kan*

6

http://www.bvl.bund.de/clin_007/nn_492012/DE/04__Pflanzenschutzmittel/02__ZugelassenePflanzenschutzmittel/02__OnlineDatenbank/psm__onlineDB__node.html__nnn=true

⁷ Er wordt een werkgroep over guttatie ingesteld door de International Commission for Plant-Bee Relationships (ICP-BR).

worden dat imidacloprid geen invloed heeft op bijensterfte, lijkt de kans klein dat imidacloprid als afzonderlijke factor een relevante rol speelt in bijensterfte. Omdat in dit onderzoek geen rekening is gehouden met een mogelijke interactie tussen imidacloprid en factoren die de vitaliteit van bijenvolken kunnen ondermijnen, zou de focus van vervolgonderzoek in deze richting verlegd kunnen worden.] Ook de reeds onder punt 5 genoemde monitoringsonderzoeken in diverse landen blijkt geen directe relatie tussen bijensterfte en imidacloprid of andere bestrijdingsmiddelen.

Het voorschrift tot beregening is gericht op de bescherming van vogels en zoogdieren. Door beregening lossen de korrels op en kunnen ze niet meer opgepikt worden. Gezien het lage gehalte bloeiende planten op de plekken waar Merit Turf toegepast wordt, wordt het onwaarschijnlijk geacht, dat bijen veel op de betreffende teelten zullen vliegen. Bovendien zal het water dat gebruikt wordt bij de bespuiting snel in de grond zakken of verdampen. Het is niet aannemelijk dat dit een belangrijke blootstellingsroute is.

De blootstelling via bloeiende planten die groeien op compost waarin maaisel van met imidacloprid behandeld gras verwerkt is, is niet relevant. Deze blootstelling zal namelijk (veel) lager zijn dan die in veldstudies waarin bijen vlogen op bloeiende gewassen die opgekweekt waren uit behandeld zaad. Zoals hierboven gemeld lieten deze veldstudies, aanwezig in het Europese dossier, geen schadelijke lange termijn effecten zien. Dit is bevestigd in monitoringsstudies in verschillende Europese landen.

Ten aanzien van de Flora en fauna wet overweegt het college als volgt. Het doel van deze wet is in het wild levende planten en dieren te beschermen met het oog op de instandhouding van de soorten. De Flora en Faunawet is een soort beschermingswet en een gebiedsbeschermingswet. De flora- en faunawet is de resultante van de omzetting van de Vogelrichtlijn (79/409/EEG) en Habitatrichtlijn (92/43/EEG). De verantwoordelijke overheden zijn het ministerie van Economische Zaken, Landbouw en Innovatie en de verschillende provinciale overheden. Het College voor de gewasbeschermingsmiddelen en biociden heeft hierin geen taak gekregen. Het toetsingskader voor het college is de Wet gewasbeschermingsmiddelen en biociden en de richtlijn 91/414/EG.

Bezwaarde stelt dat de restrictiezin 'verwijder onkruid voordat het bloeit' niet toereikend en onuitvoerbaar is voor deze toepassing.

Het college is het hier niet mee eens. Deze zin is onderdeel van de standaardzin Spe8 die vastgesteld is in Annex V bij de richtlijn 91/414/EG. Bovendien, zoals bij punt 11a reeds gesteld is, is deze zin een door de aanvrager voorgestelde aanvulling die het risico verder reduceert. Op basis van een vergelijking met de Europese beoordeling wordt geen risico voor bijen verwacht via opname van nectar en stuifmeel.

Het is niet ongebruikelijk dat de professionele eigenaars van de openbare grasvegetatie en graszodenteelt, die Merit Turf toepassen om hun gewas zo goed mogelijk te beschermen en te laten groeien, de aanwezigheid van veel bloeiende onkruiden niet toestaan op de plekken waar Merit Turf gebruikt wordt. Tot slot is nog vermeldenswaard dat dit middel een granulaat is, waardoor er geen drift is en dus worden de planten rond het speelveld niet blootgesteld.

Vergoeding kosten

Omdat niet voldaan wordt aan de vergoedingsvoorwaarden als bedoeld in de Wet kosten bestuurlijke voorprocedures is er geen aanleiding de kosten die bezwaarde heeft gemaakt voor de bezwaarschriftenprocedure te vergoeden.

Conclusie

Het bezwaar met betrekking tot Mertit Turf (13222N) is ongegrond. Het bestreden besluit blijft voor dit middel gehandhaafd. Er is geen plaats voor de vergoeding van kosten voor de bezwaarschriftenprocedure.

Ik hoop u hiermede voldoende te hebben geïnformeerd en ben graag bereid om het standpunt van het Ctgb mondeling toe te lichten en vragen van de commissie de beantwoorden.

Met vriendelijke groet,

Ellis de Vries
Juridisch adviseur